

OPEN MONUMENTENDAG NIJMEGEN 2020

**Wandel en/of fietsroute
Scholentocht Nijmegen**

Inleiding

Het thema van de monumentendag in 2020 is 'Leren'.

Waar kun je beter leren dan op scholen!

We hebben bedacht een fiets/wandelroute voor u/je samen te stellen in Nijmegen langs scholen en niet meer bestaande scholen. De plaatsen en scholen zijn min of meer gekozen langs een tijdslijn van onderwijsontwikkeling en de invloed daarvan op de scholenbouw en bouwstijlen. Je kunt zelf een keuze maken tussen een wandeling of fietstocht en ook welke richting je opgaat. Hierbij worden een aantal scholen en plaatsen voor je/u beschreven.

Veel plezier en succes!

Karolien Andela en Puk van der Heijden, leden van het monumentendagcomité Nijmegen

1. Latijnse School, Stevenskerkhof

Het onderwijs in Nijmegen kent een lange geschiedenis. Het oudste nog bestaande schoolgebouw in Nijmegen is de Latijnse School. 1544 wordt gezien als stichtingsjaar van de Latijnse school en het huidige Stedelijk Gymnasium. Waarschijnlijk was er al in 1301 een school bij de Sint-Stevenskerk. In de zestiende eeuw was er in Nijmegen een grote behoefte aan hoogopgeleide mensen. Het moest een kweekvijver worden voor juristen, bestuurders en doctoren. In een nieuw opgetrokken gebouw

naast de Sint-Stevenskerk werd onderwezen in Latijn, retorica, Frans en wiskunde. Het gebouw, dat vandaag bekend staat als de Latijnse school, werd gebouwd in 1544. In 1842 veranderde de naam van de school van Latijnse school naar gymnasium. De moderne talen werden een belangrijk onderdeel van het lesprogramma. De school is bereikbaar vanaf de Grote Markt via de Sint-Stevenspoort. Het gebouw is gebouwd omstreeks 1544-1545 door architect Herman van Herengrave in vroeg-renaïssancestijl.

In 1842 werd de Latijnse school omgezet in een gymnasium, het Stedelijk Gymnasium Nijmegen. Vervolgens zijn er verschillende instellingen gevestigd geweest. Het gebouw werd in 1965 gerestaureerd. Sindsdien is er een stedenbouwkundig adviesbureau gevestigd. Tegenwoordig is het gebouw een rijksmonument

2. Joodse School, Nonnenstraat 19-21

In 1778 werd aan de Nonnenstraat een nieuwe synagoge ingewijd, dit gebouw bestaat tot op heden. In de zestiger jaren van de achttiende eeuw kocht de joodse gemeente in dezelfde straat nog twee panden aan, waar toen de lessen werden verzorgd. In 1872 werd de nieuwe school gebouwd in Oriëntaalse stijl (de joden kwamen immers uit het Oosten en de stijl was sowieso toen een van de modieuze stijlen). Het was een ontwerp van P. van de Kemp, de toenmalige stadsarchitect. Dit verving de school (sjoel), die op dezelfde plek in een gewoon woonhuis naast de synagoge was gevestigd.

Ook het rituele bad was in de Nonnenstraat ondergebracht. Het joodse onderwijs werd in de achttiende eeuw in Nijmegen door privé-godsdienstonderwijzers verzorgd.

Aan het begin van de negentiende eeuw was het merendeel van de joodse inwoners van Nijmegen armlastig. Zij hielden zich vooral bezig met straathandel en handel in tweedehands goederen. Aan het einde van de eeuw verbeterde de economische situatie enigszins.

In 1804 verkreeg Nijmegen de status van residentie van het opperrabbinat van Gelderland. Daar kwam een eind aan toen het opperrabbinat in 1881 naar Arnhem verhuisde.

In Nijmegen werden, behalve de joodse vakken, ook niet-religieuze vakken gegeven. De school werd in 1873 officieel gehuisvest in het nieuwe gebouw naast de synagoge aan de Nonnenstraat. Rond 1850 bestond er korte tijd een joodse naai- en breischool.

Synagoge en joodse school 1872-1873 P. van der Kemp

3. Armenscholen, geen gebouw

De Hervormde diaconie kreeg in 1715 voor het eerst van de gemeente een kleine jaarlijkse bijdrage uit de gemeentekas voor het uitbetalen van salaris aan een onderwijzer. Zo ontstond de eerste armenschool in Nijmegen aan de Zeigelbaan. In 1739 verruilde de Lutherse predikant de pastorie in de Muchterstraat voor een groter inkomen en trok de Armenschool met de onderwijzerswoning hierin. Het katholieke volksdeel moest tot 1799 wachten-na de verovering van Nijmegen door de Franse legers- voordat zij geld kregen uit de gemeentekas voor een onderwijzerssalaris. Een katholieke rentenier stelde een woonhuis aan de Broerstraat ter beschikking aan de paapse huishoudens. De gulle geveer bleef eigenaar van het pand, maar de katholieke armenschool was een feit.

4. Weeshuizen, Gebroeders van Limburgplein 7 (kath) en Begijnenstraat 29 (prot)

De katholieken, verreweg de grootste bevolkingsgroep in Nijmegen, kwam er na de Reformatie bekaaid van af. Ze werden achtergesteld, en onderwijs werd in de Waalstad verboden. Kinderen aan van de veelal onbedeelde katholieken konden alleen onderwijs krijgen in het Armen Kinderen Weeshuis aan de Hessenberg (1638).

Het schooltje naast het Burgerweeshuis aan de Bejinnenstraat (1562), was alleen voor de protestanten toegankelijk, de enige plek voor onderwijs, dat vaak inhield het leren spinnen van wol.

5. Stedelijk Gymnasium, van Schevichavenstraat 12

In 1842 veranderde de naam van de school van Latijnse school naar gymnasium. De moderne talen werden een belangrijk onderdeel van het lesprogramma.

Het eerste gebouw van de Latijnse School en het Stedelijk Gymnasium staat nog in het centrum van Nijmegen naast de Sint-Stevenskerk.

In 1930 werd een pand betrokken aan de Van Schevichavenstraat. Hiervoor is een aantal panden afgebroken en de oude Rijkskweekschool verbouwd. Er kwam een fikse uitbreiding van de linker vleugel aan de Oranjesingel. Hierin kwamen de moderne lokalen voor practica, biologie, natuur- en scheikunde. Rechts naast het gebouw is de conciërgewoning en de gymzaal nog aanwezig. In 1999 verhuisde men naar het gebouw van de voormalige technische school aan de Kronenburgersingel, aan de rand van het Kronenburgerpark.

Het **Stedelijk Gymnasium Nijmegen** is nu een openbare school van het gymnasiale vwo-type in Nijmegen. Met ruim 1300 leerlingen is het een van de grootste categoriale gymnasia van Nederland. De school is een begaafdheidsprofielschool. Daarnaast heeft de school sinds 2013 het predicaat Excellente School.

6. Stadsscholen, geen gebouw, Klokkenberg/Groene Balkon

Door het uitroepen van de Bataafse Republiek in 1795 (Franse Tijd) kwam er een scheiding van kerk en staat. Dit had gevolgen voor het onderwijs, deze ontwikkelingen resulteerden in wetten zoals die voor het Lager Onderwijs in 1801, 1803, 1806.

Voortaan werden scholen voor lager onderwijs onderscheiden naar **openbare en bijzondere instellingen**. **Openbare scholen** vielen onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke overheid en waren voor kinderen van allerlei gezindten toegankelijk.

Bijzondere scholen vielen in twee categorieën uiteen: de eerste categorie waren de scholen van kerkgenootschappen, weeshuizen en verenigingen. In de tweede categorie vielen de particuliere schooltjes met commercieel oogmerk. De stadsscholen in de binnenstad werden aldus de eerste openbare scholen van Nijmegen. Deze veranderingen verliepen in Nijmegen erg traag, Nijmegen was armlastig en bezig met allerlei andere bestuurlijke zaken.

De stadscholen voedden de kinderen wel christelijk op, maar er mocht niet een bepaalde godsdienst gepropagandeerd worden. De strenge Protestanten kwamen hiertegen in verzet onder leiding van de Nijmeegse advocaat, tevens bestuurder Van der Bruggen. In 1843 slaagde Van der Bruggen erin de eerste protestants christelijke lagere school van Nederland te stichten, **De Klokkenberg** (wandeling over de Klokkenberg, Groene balkon).

7. De Klokkenbergschool (in de Muchterstraat in 1948), geen gebouw Klokkenberg 12

Van der Bruggen kocht een pand aan de Muchterstraat, thans adres Klokkenberg 12, en verbouwde het met twee leslokalen tot school. In 1844 werd deze school geopend en groeide snel uit tot 150 leerlingen. In 1849 startte men op de Klokkenberg ook officieel met een Normalschool, toen de gebruikelijke benaming voor kweekschool, tegenwoordig de Pedagogische Academie. (zie school 10). De laatste Klokkenbergschool uit de binnenstad is in 1971 vertrokken naar een zeer riant pand op de Kopseweg nummer 7. De Klokkenberg kleuterschool

bestaat nog niet zo lang. Zij is begonnen eind jaren '40 van de vorige eeuw als Protesstantse Kleuterschool Oost Nijmegen. Ze werd ondergebracht bij het Klokkenberginternaat op de Ubbergseveldweg. In 1951 trok de kleuterschool in het Koetshuis achter de Opstandingskerk aan de Kwakkenbergweg, daar zaten ongeveer 100 kinderen in twee lokalen. In 1964 is aan de Postweg een 3-klassige kleuterschool "Klimop" gebouwd. In 1969 is vanwege de integratie van kleuter-en basisonderwijs de school onder de stichting Protestans Christelijk Onderwijs Nijmegen gekomen.

8. De Nutscholen, Hertogplein, geen gebouw

In 1784 zag de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen het levenslicht. Het was een particuliere organisatie die in volksontwikkeling een machtig middel voor de vooruitgang van de mensheid zag en daarom de nadruk legde op het verbeteren van onderwijs. De Maatschappij had begin 19de eeuw dan ook veel invloed gehad op het tot stand komen van de onderwijswetten.

In Nijmegen werd de plaatselijke afdeling pas in 1817 opgericht.

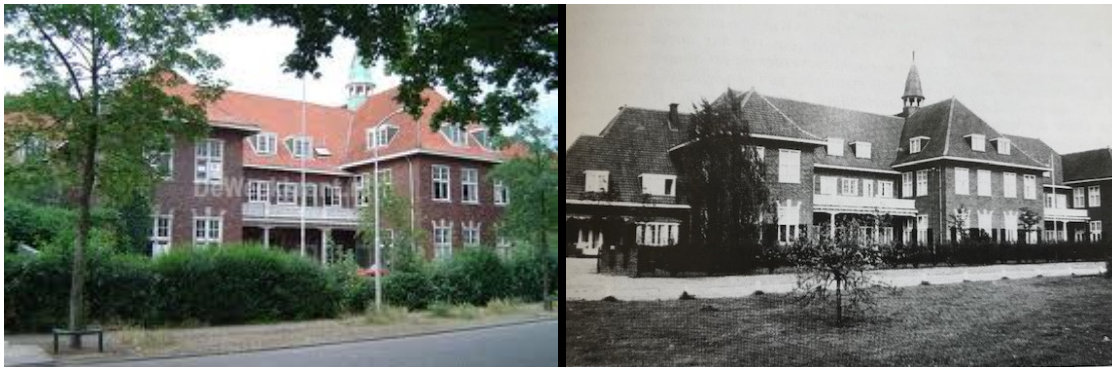
De Nijmeegse afdeling start in een zaaltje in de Jodengas (1821), later verhuist men naar de Broerstraat (1865), een perceel net buiten de gesloopte stadswallen tussen de Derde Walstraat en de Gerard Noodtstraat (1885 architect D. Geysbeek Molenaar), later uitbreiding naar het Hertogplein (1888 architecten D. Semmelink en W.C.A. Hofkamp). Tot 1959 heeft de Nutschool hier gezeten, daarna verhuisde zij naar de Molukkenstraat.

9. Bij monument 'De Schommel', Marikenstraat/Raadhuishof, geen gebouw

De katholieken, met bijna tachtig procent, verreweg de grootste bevolkingsgroep in Nijmegen, bleven dus lange tijd verstoken van onderwijs. Weliswaar konden roomse leerlingen na 1806 op openbare scholen terecht, maar de armoede weerhield veel ouders hun kinderen naar school te laten gaan. In 1829 slaagde het Armenbestuur erin drie zusters van de congregatie van de Sociëteit van Jezus, Maria en Jozef (JMJ) naar Nijmegen te halen. Dankzij een gulle gever konden de zusters van JMJ in 1845 een herenhuis aan de Burchtstraat als klooster betrekken. En daar twee jaar later pensioonaat/kostschool Saint Louis voor "jonge juffrouwen" uit de meer gegoede stand opstarten. Aan de achterkant van dit klooster werden in 1882 aan de Oude Stadsgracht twee lagere meisjesscholen gebouwd, samen de Aloysiusschool. Later kwam hier ook een Normalschool bij. Deze gebouwen aan de Oude Stadsgracht werden in 1930-1932 door Charles Estourgie sr., de huisarchitect van de zusters, gerenoveerd en uitgebreid met een kleuterschool en een ULO.

Onder andere heeft het bombardement in Nijmegen van 1944 hier plaatsgevonden. Een voltreffer raakte de kleuterschool in het hart. 24 kleuters en 8 zusters lieten hierbij het leven. Het monument verwijst hiernaar.

10. Klokkenbergkweekschool en internaat aan de Ubbergseveldweg 117 /Schippersinternaat

In 1949 werd deze Protestants Christelijke Normalschool opgestart en werden 6 kwekelingen als experiment toegelaten. Ze verbleven in een internaat aan de Stadsgracht. Al snel was het internaat aan de Stadsgracht te klein en werd er een geheel nieuw gebouw neergezet aan de Ubbergseveldweg 119-123. Eigenlijk was dit een dubbelgebouw. In de stad waren voordien twee kleine internaten. De directeuren hiervan konden het echter niet zo goed met elkaar vinden. Daarom kreeg de architect opdracht om in het gebouw aan de Ubbergseveldweg twee gelijke helften te bouwen, door een muur gescheiden, met elk hun eigen ruimten. Alleen de aula kon gezamenlijk worden gebruikt. Na het vertrek van beide directeuren kon de gescheidenheid worden opgeheven. In 1969 is het Klokkenberginternaat verkocht aan het Nationaal Comité voor Christelijk onderwijs aan schipperskinderen. Om verwarring te voorkomen met de verschillende Klokkenberg-instituten werd het internaat "Sterreschans" gedoopt volgens een suggestie van de gemeentearchivaris. Het bleef een internaat op Prot. Christelijke grondslag. Aan de Oude Mollenhutseweg was destijds het katholieke schippersinternaat. Momenteel zijn er luxe zorgappartementen in het gebouw.

11. Angelaschool Ubbergseveldweg 70

In 1925 zijn de Zusters Ursulinen in Nijmegen begonnen. In een herenhuis op de Batavierenweg hebben 2 zusters Ursulinen toen een gymnasium voor katholieke meisjes gesticht. Ze begonnen hier met 18 leerlingen. Onderwijs werd er door hen in 1927 de St. Theresia fröbelschool geopend op de Ubbergseveldweg. En op 1 september 1929 volgde de opening van de Angelaschool, een basisschool voor meisjes, schuin tegenover de kleuterschool. Beide gebouwd door ir. J.G. Deur in

Amsterdamse School stijl, met fantasierijk metselwerk, verschillende gekleurde baksteen en gevarieerde daklijsten en vensterpartijen. Terzelfdertijd werd in opdracht van de zusters Ursulinen aan de Berg en Dalseweg "Mater Dei" gebouwd door de architecten J. en F. Franssen, dat op 10 september 1930 werd voltooid. Een meisjesgymnasium met 6 klassen en een internaat.

Door de Mammoetwet van 1968 werden de HBS omgezet in Atheneum en Gymnasium. Het Departement maakte echter bezwaar tegen een meisjes-atheneum op Mater Dei, omdat dit te dicht bij het Canisius College lag. Na langdurig overleg tussen de paters Jezuïeten en de zusters Ursulinen resulteerde dit in een fusie tussen beide scholen. Er ontstond een R.K. scholengemeenschap Canisius College voor Havo en Atheneum én een R.K. Gymnasium Canisius College-Mater Dei. Beide scholen werden gemengd. De HBS en MMS werden afgebouwd. De internaten gesloten. In augustus 1973 is alles bijeengevoegd en telde de school maar liefst 1769 leerlingen. Ze werden gehuisvest in de Berg en Dalseweg nummer 81 en nummer 207 en in de voormalige Angelaschool aan de Ubbergseveldweg 70. Inmiddels is er een nieuw Canisius College achter het oude Mater Dei.

12. Canisius College Berg en Dalseweg 81

Het Sint Canisiuscollege is voortgekomen uit het Sittardse Aloysius College. De orde der Jezuïeten, die sinds 1851 aan Aloysius verbonden is, besluit namelijk in 1897 school en internaat naar Nijmegen te verplaatsen. Belangrijke redenen zijn de niet-centraal gelegen ligging van Sittard en de behoefte aan een beter gebouw. Juist Nijmegen is aantrekkelijk, een gezond klimaat, gemakkelijke verbinding met alle delen van het land, zoals staat te lezen in een nieuwe schoolcirculaire. In 1900 start het Canisiuscollege met 193 interne- en 28 externe leerlingen aan de Berg en Dalseweg 81 in een door architect N. Molenaar gebouwd schoolgebouw. Het geheel van het gebouw doet denken aan het Rijksmuseum van architect Cuypers. De voorbouw is in drie paviljoens verdeeld met elk

een spits dak. De hal is een imposant werkstuk, ze is omringd door 3 boven elkaar liggende open galerijen. Op de bovenste liet de bouwmeester op een kapiteel zijn eigen beeltenis uithouwen. Van boven is de hal met gekleurd glas bedekt. Door de felgekleurde rode baksteen van de gevel is het een opvallend gebouw. Het Canisiuscollege is gestart als gymnasium. In 1903 werd de HBS opgericht. HBS-A gericht op handel en industrie en HBS-B met een zwaar wiskundig programma. In 1960 waren er nog 360 externe leerlingen, er heerste een strenge tucht, in de gangen mocht niet gepraat worden, om half 6 in de ochtend opstaan gevolgd door de H. Mis om 06.00 uur. In het begin werden de externe leerlingen als tweede rang beschouwd. Dat kwam tot uiting, doordat ze zich in veel zaken moesten richten naar het internaat. Zo waren hun vrije middagen op dinsdag en donderdag, terwijl het overal in de stad op woensdag en zaterdag was. Ze moesten ook al om half 8 aanwezig zijn in de kerk. In 1930 heeft architect Estourgie een studiezaal aangebouwd voor de externen. Er werden vier woonhuizen in het verlengde van de voorgevel aangekocht en afgebroken. Hieronder was ruimte voor een verkennersgroep, de Canisiusgroep. Zo is ook in 1915 een voetbalclub opgericht, Union geheten. Tijdens de oorlog is het Canisius college door de Duitsers bezet. Het is daarbij flink verwoest. In september 1945 zijn de lessen hervat en zijn de externen teruggekeerd.

Door de Mammoetwet van 1968 werden de HBS omgezet in Atheneum en Gymnasium. Het Departement maakte echter bezwaar tegen een meisjes-atheneum op Mater Dei, omdat dit te dicht bij het Canisius College lag. Na langdurig overleg tussen de paters Jezuïeten en de zusters Ursulinen resulteerde dit in een fusie tussen beide scholen. Er ontstond een R.K. scholengemeenschap Canisius College voor Havo en Atheneum én een R.K. Gymnasium Canisius College-Mater Dei. In 1973 kregen ze één naam. Het gebouw was aan de achterzijde minder indrukwekkend, de gevels daar waren bekleed met goedkopere bruine bakstenen en vrijwel geen decoraties. Het enorme achtergebouw werd ontruimd in 1982 en gesloopt in 1992. Het hoofdgebouw bleef gehandhaafd en kreeg de status van beschermd Rijksmonument.

13. Mater Dei Berg en Dalseweg 207

Zoals hierboven al beschreven hebben de zuster Ursulinen Mater Dei in 1929-1930 laten bouwen door de architecten J. en F. Franssen uit Roermond. Ook in de Amsterdamse schoolstijl. In 1930 werd het door bisschop Mgr. Diepen ingezegend. De eerste steen is nog te zien op de muur links van de voordeur. In 1931 was het eerste eindexamen. Er waren 10 kandidaten. De uitreiking van de diploma's is op een originele manier gebeurd, die traditie is geworden op het Mater Dei. De geslaagden kregen een bloemenkrans omgehangen en er had een rondedans plaats van leerlingen, docenten en geïnteresseerden. Heel hartelijk en spontaan! In 1934 werd het gymnasium uitgebreid met een HBS-A. In 1947 werd de MMS opgericht, die HBS-A ging vervangen. Marga Klompé, eerste vrouwelijke minister van Nederland, is hier lang docente geweest en zij richtte tijdens de WOII daar voor de hogere klassen een schoolclub op met: een sociale sectie, de sterrensectie, de missiesectie, de kunstsectie, de muzieksectie en de

sportsectie. In januari '44 werd de school alsnog bezet en toen heeft de school overal in de stad onderdak gevonden. Pas in september 1944 konden de lessen weer in hun eigen gebouw worden hervat. In juli 1953 is het internaat opgeheven. In 1971 werd de fusie met het Canisius volledig en de school gemengd. Er kwam nieuwbouw voor het Canisius-Mater Dei, dat geopend werd op 5 maart 1982. Nu is het weer verbouwd en uitgebreid op het gehele terrein tussen de Berg en Dalseweg en de Ubbergseveldweg.

14. U.L.O.School Prins Hendrikstraat 7

Door de invoering van de leerplichtwet werd stadsarchitect Weve genoodzaakt een groot aantal scholen te bouwen en of uit te breiden. In 1906 bouwde hij een groot scholencomplex voor Uitgebreid Lager Onderwijs aan de Prins Hendrikstraat. Dit schoolgebouw met 12 klaslokalen en twee aparte ingangen voor jongens en meisjes moest een gewichtiger uiterlijk krijgen dan de gewone lagere scholen. Architect Weve verruilt hier zijn bouwstijl van neogotiek en neorenaissance voor een meer rationelere stijl. Hij bedient zich van lichtere kleur baksteen.

De ULO ligt beeldbepalend op de hoek van de Prins Hendrikstraat en de Bijleveldsingel. De school telt 2 verdiepingen. De halfronde uitbouw op de hoek vormt een opvallend scharnierpunt tussen de twee hoofd vleugels. Een derde vleugel wordt gevormd door de gymzaal, die als bij eerdere schoolgebouwen van Weve, in het verlengde van de hoofdingang ligt, dus op het achterplein. Aan deze gymnastiekzaal is een overdekte speelplaats verbonden. Een tegeltableau in de gevel aan de Bijleveldsingel is voorzien van een aanduiding van het bouwjaar en van modieuze florale Jugendstil-motieven.

15. RK school Dominicanenstraat 6

Het katholieke onderwijs breidde zich vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw sterk uit na eeuwen van achterstelling en van zelfs een verbod om eigen scholen te stichten. Katholieken stuurden hun kinderen liever niet naar een openbare school. Die vonden ze veel te protestant van karakter, al waren die scholen juist bedoeld voor alle geloven.

Overall in de stad, waar immers de katholieken het overgrote deel van de bevolking uitmaakten, werden R.K. (Rooms katholieke) scholen gebouwd, die gerund werden door nonnen en paters.

Zo ontwierp architect W. van Aalst uit Den Bosch in 1895 voor de Zusters Dominicanessen een bewaarschool (kleuterschool) aan de Dominicanenstraat. De zusters, die er les gaven, sliepen voorlopig op de zolder erboven, terwijl ze op de eerste verdieping hun kapel en eetzaal hadden. Deze school was een van de eerste, die na de sloop van de wallen, na 1874, buiten de oude stad gebouwd werden. De architect hield bij de bouw al rekening met een toekomstige uitbreiding van de school. De muren op de verdieping waren niet-dragend, zodat die er eenvoudig uit gesloopt konden worden om er 2 grote klaslokalen bij te maken voor het snel groeiende aantal leerlingen. De stad groeide immers snel na het slopen van de wallen. Even verderop in de straat (waar sinds 1989 een modern appartementencomplex staat) bouwde de Nijmeegse architect – aannemer W. van de Waarden- voor de Dominicanessen een 6-klassige lagere school voor meisjes. Het was vroeger heel gewoon, dat meisjes en jongens op katholieke scholen niet samen in de klas zaten.

Van de Waarden kreeg in 1901 ook de opdracht om de bewaarschool met een verdieping uit te breiden. Het was een haastklus, gezien de explosieve groei van het aantal leerlingen. Het verdiende dan ook geen schoonscheidsprijs met zijn nagenoeg platte dak en zeer sobere gevel. De zusters kregen pas in 1904 een volwaardig klooster, dat Van de Waarden tussen de twee schoolgebouwen in plaatste.

Vlak om de hoek aan de Berg en Dalseweg staat de Maria Geboortekerk. Waar dat ruimtelijk mogelijk was, bouwde men een katholieke school graag in één cluster met kerk en klooster. Nijmegen telde naast deze locatie nog meer van die complexen, zoals bijv. aan de Dobbelmanweg (1909) en Krayenhofflaan (1907).

In het klooster zit nu een woongroep.

16. Meisjes HBS Vierdaagseplein

In 1863 werd in Nederland de HBS (Hogere Burgerschool) ingevoerd, een voorloper van het huidige HAVO en VWO. Ook bracht de wet speciaal voor meisjes de MMS (middelbare meisjesschool). Het plan in 1919 om een gemeentelijke meisjes HBS-MMS op te richten bracht heel wat beroering in de

stad. Conservatieve katholieken werkten het oprichten van openbare scholen in de pers en de gemeenteraad tegen. Ook hadden ze hun bedenkingen bij hoger onderwijs aan meisjes. Die waren immers voorbestemd voor huishouden en moederschap, niet voor een beroep. Maar er moest een oplossing komen voor de overbevolkte HBS aan de Kronenburgersingel. Daar overtrof inmiddels het aantal aanmeldingen van meisjes die van jongens, hoewel meisjes pas vanaf 1906 werden toegelaten. Dus uiteindelijk stemde de raad in met de bouw van een middelbare school voor meisjes aan het toenmalige Julianaplein (nu Vierdaagseplein).

Stadsarchitect Weve kwam in 1920 met een ambitieus plan: een gebouw, dat meer op een fraai Italiaans stadspaleis leek, dan een streng schoolgebouw met weinig opsmuk. Helaas kon de gemeentekas dit niet bekostigen. Het ontwerp werd sterk versoerd tot een strenge expressionistische stijl: het aantal decoratieve elementen op de gevels werd gereduceerd. De hoektorens en de monumentale ingangspartij met bordes en balustrade rezen niet meer boven het dak uit. Het gebouw kreeg hierdoor nogal een gedrongen en sobere uitstraling. De Nijmegenaren vonden het net een kale kazerne, geen gezellige school voor meisjes. Toch groeide het aantal leerlingen snel ten koste van het aantal meisjes aan HBS aan de Kronenburgersingel.

Tussen 1968 en 1980 huisde de HAVO van de SSGN in het gebouw. Erna zat er onder andere een modevakschool. Er zijn plannen voor een hotel in het gebouw.

17. Ambachtschool Nieuwe Marktstraat

Vanaf eind 19^e eeuw kwamen in Nijmegen steeds meer industriële bedrijven. Een school, waar je ambacht van metselaar, timmerman of smid kon leren, was dus dringend gewenst. Zo'n ambachtsschool, zoals dat toen heette, met echte vaklokalen had Arnhem al in 1874. In Nijmegen was het behelpen: de leerlingen die een ambacht wilden leren volgden een cursus in het zelfde pand als de leerlingen van de gemeentelijke HBS. Men vond het echter niet gewenst, dat de

ambachtsleerlingen, die veelal uit een lager sociaal milieu afkomstig waren, in hetzelfde gebouw zaten, als de HBS leerlingen, die meestal uit de betere kringen kwamen. Zeker niet, toen de HBS in 1898 een prestigieus pand kreeg aan de Kronenburgersingel. Stadsarchitect Weve ontwierp de ambachtsschool aan de Nieuwe Marktstraat, een beetje een achterafstraat beneden langs de spoordijk. De ambachtsschool, die in 1901 geopend werd, was het sluitstuk van het toenmalige onderwijskwartier daar met het gymnasium, HBS en 2 openbare lagere scholen aan de achter gelegen Kronenburgersingel. Met een krap budget moest zoveel mogelijk lesruimte gebouwd worden, zoals in de eisen vermeld stond. Tot zijn spijt kon Weve dus weinig fraais toevoegen aan het wel heel erg sobere gebouw. De enige versiering aan de 47 meter lange straatgevel waren 2 eenvoudige puntgevels en blinde nissen onder de dakrand.

De eerste timmerleerlingen hebben zelf de trapleuningen, deuren en schoolmeubilair gemaakt in de hun school. Het gebrek aan financiële middelen werd aldus omgezet in een leerproject!

Het gebouw was ondanks zijn ruime opzet al snel te klein, omdat er ook steeds meer nieuwe vakken kwamen, zoals elektrotechniek, die een eigen praktijklokaal vereisten. Aan noord- en zuidzijde werden lokalen bijgebouwd. Daarmee was de lengte van de straatgevel in 1930 bijna twee keer zo lang geworden. De uitbreiding is in dezelfde stijl gedaan, dus denken velen ten onrechte, dat de school in één keer gebouwd is.

Architect Ch. Estourgie sr. voorzag de school in 1938 van een nieuw trappenhuis rechts naast het hoofdgebouw. Verdere uitbreiding werd door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog onmogelijk.

In 1967 werd aan de Kronenburgersingel een flinke uitbreiding naar ontwerp van Ch. Estourgie jr. officieel geopend. De school heette toen niet meer Ambachtsschool, maar Technische School "De Kronenburg". Het complex wordt nu gebruikt door het Stedelijk Gymnasium.

18. St Catharinaschool Kronenburgersingel 271

Het bombardement in februari 1944 had de oude St. Catharinaschool aan de Doddendaal verwoest. Sindsdien zat deze katholieke school in noodbarakken in de binnenstad en erna in een voormalige openbare school aan de Nieuwe Marktstraat. Het duurde nog tot 1954 voor het schoolbestuur een vergoeding voor de verwoeste school ontving. Pas toen kon men architect Ch. Estourgie jr. de opdracht geven om een meisjesschool te bouwen op het voormalige terrein van het gemeentelijk badhuis aan de Kronenburgersingel. De architect ontwierp een modernistisch gebouw van baksteen en beton met een traditioneel zadeldak. Het is typisch een gebouw uit de Wederopbouw na de oorlog met veel glas en weinig opsmuk. En waarin licht en lucht ruim toegang hebben.

De school is een variant op het haltype: lokalen en andere vertrekken liggen om een centrale hal. In de garderobe zaten verwarmingsbuizen, die in een oogwenk de natte jassen konden drogen, een opmerkelijk praktisch detail. Via dubbele trappenhuizen kwam men bij de overige 4 lokalen op de verdieping. Estourgie had eerst de school evenwijdig aan de straat willen bouwen. Maar de speelplaats diende ook als plek voor de gymnastiek, daar de school geen gymzaal had. Volgens de regels mocht er echter niet voor de ramen van de leslokalen gymles gegeven worden. Door de school een kwartslag te draaien werd dit probleem opgelost. Nu zit er een kinderopvang in het pand.

19. BLO school Timorstraat/Celebesstraat 12

In 1932 kwam er aan De Timorstraat een dubbele school voor het BLO onderwijs (Buitengewoon Lager Onderwijs, voor kinderen met leerproblemen). Dit was de eerste keer in Nijmegen, dat er een openbare en een katholieke school onder één dak kwamen. Maar het was de tijd van de grote economische crisis met krappe budgetten. Nu konden de scholen gebruik maken van elkaars voorzieningen, zoals bijv. de gymzaal, wat veel kosten spaarde.

Tot begin 20ste eeuw werden scholen meestal gebouwd in een mix van bouwstijlen, geïnspireerd op het verleden. Nu begon men ook scholen in eigentijdse, dus toen moderne, stijl te bouwen. Zo is de school aan de Timorstraat een mooi voorbeeld van de bouwstijl Delftse School. Je ziet dat aan de grote daken; een plat dak was voor die stijl uit den boze. Ramen en andere openingen aan de straatzijde moesten klein zijn, zodat de muren er gesloten uitzagen.

In een korte zijvleugel (rechts) aan de Timorzijde, die door een ruim trappenhuis van de gewone leslokalen gescheiden was, werden vakken gegeven, die met lawaai gepaard gingen, zoals gymnastiek en muziek.

Nieuw voor die tijd was de inrichting van de klaslokalen: hier zaten de kinderen niet in strakke rijen achter elkaar, met voor in de klas de onderwijzer bij het schoolbord, zoals toen gebruikelijk was. Er was in deze BLO school geen centraal schoolbord. En de tafeltjes en stoeltjes stonden in kleine groepjes bij elkaar, zodat de kinderen individueel of in kleine groepjes uitleg van de onderwijzer konden krijgen. Nu zit BS Meander in dit gebouw.

20. Montessori- Fröbelschool Elzenstraat 2

Deze school is ontworpen in 1933 door de Nijmeegse architect Johannes Zwanikken. Hij ontwierp, in die tijd ook de nabijgelegen Christus Koningkerk (waarvan nu alleen nog de toren over is).

De zusters van het Allerheiligst Hart van Jezus gaven les aan deze kleuterschool tot in 1958. Op de begane grond zat de Montessorischool in 2 lokalen en op de verdieping had je de Fröbelschool met 3 lokalen en een speelzaal.

De zusters woonden zelf op de zolder.

De Fröbelschool of bewaarschool stamt al uit de 19^e eeuw en was tot in de 20 e eeuw het meest gangbare type onderwijs speciaal voor kleuters. Hier werd de kleuter bezig gehouden met voor zijn ontwikkeling leerzame werkjes, zoals matje vlechten (we kennen nog het woord fröbelen= knutselen).

Het van oorsprong Italiaanse Montessorisysteem zorgde vanaf 1914 in het Nederlandse kleuter- en lagere onderwijs voor vernieuwing. Het motto was: "Leer het mij zelf doen" en wel op het moment, dat ik eraan toe ben. Dit was heel anders dan het toen gangbare klassikale systeem, waarin de hele klas samen hetzelfde lesprogramma volgde.

Dit gebouw is een Rijksmonument en een voorbeeld van (invloed van) de toen moderne Nieuwe Haagse School-stijl. Kenmerken daarvan zijn in hoogte en diepte van elkaar verspringende volumes, gebruik van rode baksteen met veelal een terug liggende voeg. Verder gebruikte men voor die tijd moderne materialen, als beton en staal (zie de stalen roomkozijnen!).

De oorspronkelijke glas-in-loodramen zijn op de meeste plaatsen bewaard gebleven. Opvallend zijn her en der de gemetselde bloembakken, die integraal onderdeel uitmaken van de gemetselde omheining.

Vanaf de jaren 1920 kreeg men oog voor een meer kindvriendelijk schoolgebouw. Zo is er in het trappenhuis een speciale kindertrap, waarvan de treden niet te hoog zijn voor de korte kinderbeentjes. Her en der zijn in het gebouw nog vrolijke tegels met dieren erop bewaard gebleven.

De architect heeft ook de indeling van de school afgestemd op de lesmethodes van de school.

Het gebouw is nu in gebruik als kinderopvang.

21. St. Josephschool Koolemans Beynenstraat 16

In 1913 lieten de Broeders van Maastricht in de toen nieuwe stadswijk aan de oostzijde van de oude stad hun eerste ULO school (uitgebreid lager onderwijs, later MAVO) voor jongens van 12 tot 16 jaar bouwen. De school ligt aan de **Koolemans Beynenstraat** (vandaar dat de school ook wel de "KB school" werd genoemd). Deze ULO kreeg de naam van de Stichting, waaronder hij viel, dus "St. Josephschool", zoals nog op de voorgevel staat.

Het ontwerp is van de Nijmeegse architect J.C.

Hermans. Hij bouwde voor de Stichting ook scholen aan het Kelfkensbos en in de Schoolstraat.

De KB school is een traditionele gangschool, waarbij de lokalen (straatzijde) aan een lange centrale gang (achterzijde) liggen. Vanaf 1880 gelden er heel precieze eisen, waaraan een schoolgebouw moet voldoen. De school heeft dus bijv. grote ramen voor een goede lichtinval.

De school is nog gebouwd in een toen al een beetje ouderwetse neostijl, waarin ook de nabij gelegen kazernes aan Groesbeekseweg opgetrokken zijn. Zie bijvoorbeeld de verticale witte banden en de bogen met versiering boven de ramen op zowel school, als kazernes. Als bijzonder onderwijs kregen de katholieke scholen pas vanaf 1920 subsidie. Vandaar dat ook deze school, immers van voor 1920, slechts minimale versiering heeft. Ook oogt hij nog vrij streng: meer een kazerne, dan een vriendelijke school.

Aan de blinde gestucte zijgevel (rechts) kun je nog zien, dat men eerst van plan was geweest om er een klooster naast te bouwen. Maar daarvoor ontbrak uiteindelijk toch het geld.

In 1982 werd het toen leegstaande pand gekraakt. In 1991 werd het pand verbouwd tot woonruimten voor 3 woongroepen. De voormalige speelplaats achter het gebouw is nu een prachtige achtertuin.

22. De Tweeling Groenestraat 210

In april 1921 ging deze school open. De bouwers Vingerhoets en Hoogterp architecten staan vermeld op de eerste steen. Voor de bijzondere naam van deze kleuterschool komen we in Dukenburg terecht. Daar vestigde zich maart 1915 jonkheer Anne E.W. Rutgers van Rozenburg vanuit Zeist op het landgoed De Duckenburg. In maart 1916 trouwde hij met Agatha Magaretha Schlingemann. Op 13 januari 1918 werd in huize Duckenburg de tweeling Agnes Magaretha en Reiniera geboren. Voor de gelukkige ouders een reden om geld te schenken voor de stichting van een 'goede Christelijke school' in een volkswijk. De familie Rutgers van Rozenburg gaf 1000 gulden aan het hoofdbestuur

van de vereniging Agnes Reiniera Bewaarschool, met dominee Creutzberg als voorzitter. We zien een langgerekt, spiegel symmetrisch gebouw met een aantal moderne bouwkundige elementen. Twee vleugels liggen in een winkelhaak en komen bijeen in een centraal hart, een verwijzing naar de tweeling. De trapgeveltjes vormen een welhaast Belgisch element (Vingerhoets is Belg). De vier trapgevels worden trapsgewijs dikker om in het midden genoeg ruimte te geven aan een schoorsteen. Daarnaast zijn er antroposofische kenmerken, zoals ronde kamers en afgeronde hoeken in de lokalen. Na de tweede wereldoorlog werd de school pas wit geschilderd. Het is een kindvriendelijk gebouw, door de ronde vormen, de raamkozijnen tot bijna op de grond zorgen voor veel licht en voor contact met de tuin. In 1988 verhuisden de kinderen naar de Tollenstraat en kwam het pand leeg te staan. Vanaf juli 1998 spelen er weer kleine kinderen in de school, nadat De Tweeling kinderopvang haar deuren opende. In de tuin staan huisjes, waar de kleuters buiten kunnen slapen.

23. R.K. Montessorischool Heyendaalseweg 6/hoek Groesbeekseweg

Het klooster- en scholencomplex van de Zusters Filles de la Sagesse op de hoek Groesbeekseweg, Heyendaalseweg, een ontwerp van de Heerlense architect J. Seelen, was in 1924 gereed gekomen. Met zijn langgerekte vleugels domineerde het complex de

gehele straathoek. Seelen situeerde de kapel op het snijpunt van de vleugels en bracht daarmee een duidelijke scheiding aan tussen het zusterhuis aan de Heyendaalseweg en de Kweekschool voor onderwijzeressen met internaat aan de Groesbeekseweg. Tegelijkertijd was op een belendend perceel een R.K. meisjesschool voor Lager Onderwijs en U.L.O., ook een ontwerp van Seelen, gebouwd.

Vier jaar later breidde de congregatie haar werkterrein uit tot het kleuteronderwijs. In 1928 kreeg huisarchitect Seelen opdracht een opdracht te bouwen aan de Heyendaalseweg. Met moest het stellen zonder officiële financiële steun van de overheid, zodat alle kosten voor rekening voor de congregatie kwamen. Seelen ontwierp daarom een sobere laagbouw met een eenvoudig zadeldak; interne kwekelingen noemden dit gebouw na de plechtige inzegening van 1929 als snel gekscherend "de schuur". In 1931 kwam er een kleuterklas die les kreeg volgens de Montessori methode. Maria Montessori kwam in 1938 zelf naar Nijmegen en hield op verzoek van de RK Montessoristichting in de kweekschool van de Filles de la Sagesse een voordracht over haar onderwijsmethode. Het bezoek was voor de zusters aanleiding om in Nijmegen de eerste Montessorischool voor Lager Onderwijs op te richten. Zuster Catherine werd voor een internationale Montessoricursus naar Amsterdam gestuurd en de architecten B.J. Meerman en J. van der Pijll kreeg een opdracht een uitbreiding te tekenen voor de school aan de Heyendaalseweg. Het duo dat twee jaar eerder het spraakmakende benzinstation aan de Muldersweg had ontworpen kwam met een gewaagd plan voor de dag: het oude dak op tillen en een etage ertussen te bouwen. In mei 1938 mislukte de eerste poging, maar een tweede poging gelukte. Het meubilair werd gemaakt door een timmerman, die samen met zuster Catherine talloze Montessorischolen in het land had bezocht op zoek naar voorbeelden.

De scholen aan de Groesbeekseweg en het klooster aan de Heyendaalseweg zijn verbouwd tot appartementen.

24. Technovium Heyendaalseweg 98

Als afsluiter van deze route een super modern schoolgebouw.

In september 2011 opent aan de Heyendaalseweg in Nijmegen de technische opleidingen van het ROC (mbo) Nijmegen. Uitgevoerd door AGS Architecten & Planners B.V.

Het Technovium is een school voor technisch onderwijs in Nijmegen. Het betreft een samenwerkingsverband tussen bedrijven en

onderwijsinstellingen met als doel het verkrijgen van een betere concurrentiepositie in de regio en het zorg dragen voor meer instroom in de technische opleidingen, beter opgeleide medewerkers met interessant werk, en goede arbeidsperspectieven. De Stichting Technovium werd opgericht in 2004. In december 2010 werd de nieuwe locatie van het Technovium opgeleverd, direct naast Station Nijmegen Heyendaal.

De architectuur van het gebouw laat zien hoe mooi techniek is en wekt daarmee belangstelling voor technische studies. Het concept van het architectonisch ontwerp is een onderbouw van stoere materialen, steenachtig en glas in een niet statische setting met veel transparantie. In de onderbouw zijn de "zwaardere" opleidingen ondergebracht zoals bouw, infra en werktuigbouw. Daarboven "zweeft" de bovenbouw, vormgegeven als een Stealth welke lijkt op te stijgen. Hier bevinden zich de meer theoretische opleidingen. Ook dit deel van het gebouw is transparant vormgegeven wat, zeker in de avonduren, de gewenste wervende uitstraling van techniek versterkt. De

diverse opleidingen zijn gehuisvest rond een groot atrium met veel daglicht en transparantie.

Bronnen:

- Segers, Yop; Schoolvoorbeeld Nijmegen: uitgave van de gemeente Nijmegen, Dienst Educatie en Welzijn afdeling Onderwijs en Volwasseneducatie, april 1997
- Raeven J. f.i.c, Janssen Antoon; Een wijk van Nijmegen Oost, deel 3, Hunnerberg, Nijmegen 1992
- Pey, Ineke; Monumentale Schoolgebouwen, uitgave Stichting Open Monumentendag, 1979
- Brauer, Jan; Een inspireren, de tweeling, Van Agnes Reiniera Fröbelschool tot De Tweeling Kinderopvang 1920-2010, september 2010
- Brabers, Jan; Nijmegen, Geschiedenis van de oudste stad van Nederland, deel 3, 19 en 20ste eeuw, 2005

Tekst en Foto's: Karolien Andela en Puk van der Heijden

Nijmegen, augustus 2020

